

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals
COL·LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxiu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les escoles, s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368003

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falchs.

La vinya

El conreu de la vinya té uns orígens ben antics a la nostra terra. La primera prova documental que hi havia vinya i es feia vi al terme de Fals la trobem en el testament del vescomte Bermon de Cardona (1026). Va deixar a l'església parroquial de Sant Vicenç una peça de vinya que tenia en un lloc indeterminat de Fals. En el testament de sa mare la vescomtessa Engúncia (1039), aquesta va donar al monestir de Sant Pere de Casserres un alou al Grau, juntament amb una tona i un cup. També va fer donació d'una vinya a prop del mas de la Sala (ara Massana), més "les vinyes que hi ha davant de la solana, incloses les del costat de la cabana, i tot allò que em va pervenir per compra, i el celler que hi ha a la dita solana, amb tres tones i tres cups". Els cups eren recipients de fusta on es fermentava el most, mentre que les tones eren on s'hi guardava el vi ja fet.

El 1297, Ferrer d'Aguilera de la Vall de Torreblanca (ara Campserver) tenia un deute de 60 sous i com a garantia va posar-hi dues tones, una tina i un follador. El follador era un altre tipus de recipient de fusta, de poca fondària, que servia per trepitjar o "follar" els raïms. El 1368 Pere Prat de Fals va vendre a un de Monistrollet 27 sesters de vi, mesura de Manresa, que tenia en una "tona" al celler de casa. Va vendre el vi al preu de 4 sous i 6 diners cada sester.

Durant l'Edat Mitjana la majoria de masos de Fals destinaven un petit tros de terra a la vinya, tan sols per fer vi pel consum propi, ja que el comerç de vi no estava gaire desenvolupat. De fet, en el capbreu de 1303 es veu com només hi ha sis masos que paguen censos en forma

de vi, que sumen en total vuit mitgeres i dos quartans, una quantitat força insignificant.

Durant aquesta època s'estilava la "coplantació", una pràctica que consistia en que l'amo de la terra deixava a un pagès un tros per plantar-hi ceps, i quan la vinya ja produïa, se la partien a mitges entre els dos. Tenia l'avantatge que l'amo aconseguia una vinya sense cap esforç, però l'inconvenient que se li anava retallant la propietat.

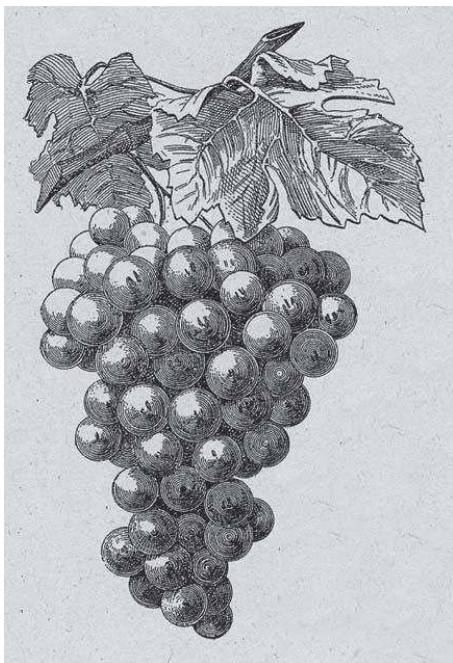
Cap a finals del segle XVII es va imposar un altre tipus de tracte; el contracte de rabassa morta. La rabassa era un establiment emfitèutic que feia el propietari de la terra a un pagès, consistent en la cessió d'un tros de terra per un temps limitat a canvi del dret de percebre un cert percentatge de la verema.

El preu dels establiments variava segons el tipus de terra i la situació del mercat del vi; a les èpoques que el preu del vi era alt la terra anava buscada i els propietaris la feien pagar, però quan la situació era al contrari, els propietaris donaven tota mena de facilitats i, fins i tot la cedien gratis, a canvi de "una tassa d'aigua".

La terra cedida solia ser inculta, coberta de bosc o simplement erma, i el pagès tenia l'obligació de convertir-la en una vinya productiva dins d'un termini de temps fixat, normalment entre 5 i 8 anys. El pagès havia de arrencar els arbres i matolls, estovar i anivellar el terreny. Si el terreny era rost, circumstància força freqüent en aquest país, l'emfiteuta s'havia d'esforçar molt, ja que li calia construir rases i feixes mitjançant parets de pedra seca. Com que els rocs són abundosos, amb els que li sobraven encara es podia fer una barraca per aixoplugar-se. La fusta dels arbres era per l'amo, però amb la resta de

vegetació es feien piles o formiguers, per tal de fertilitzar amb matèria orgànica la terra crua. Una vegada les feixes estaven condicionades, el pagès hi plantava les bordes o les estaques del cep. Al cap d'un parell d'anys la vinya començava a produir raïms.

Al final de tot aquest procés el parcer o rabassaire havia fet una considerable inversió en forma de jornals, de manera que el valor de la terra s'havia multiplicat. L'amo continuava posseint la terra, però el parcer tenia el drets sobre les plantes de la vinya. Podia passar aquests drets als seus descendents o se'ls podia vendre a un tercer, però l'amo es reservava tothora el dret de "fadiga", o de compra preferent, preu-per-preu, de les plantes de la vinya. Si l'amo desitjava recuperar la vinya estava obligat a negociar amb el parcer i pagar-li la plusvàlua.

Raïm (gravat)

Quan arribava la verema, el parcer havia de donar les parts, normalment la quarta part. D'aquí ve el nom de "quartaire". De cada quatre portadores que sortien de la vinya, tres anaven a la tina del parcer i una a la de l'amo. Per controlar el repartiment i evitar la temptació de fer trampa, l'amo designava un "pesador" que s'encarregava de comprovar amb un samaler i una romana el pes de les portadores.

Segons el contracte, les parts s'havien de lliurar a casa de l'amo, la qual cosa era complicada si la vinya es trobava lluny, perquè no es disposava de mitjans de transport suficients. De vegades, el propietari autoritzava al rabassaire a construir una tina, pagant el parcer naturalment, a la mateixa vinya o a prop del mas. Quan s'extingia el contracte, la tina passava a ser de l'amo.

La duració d'aquesta mena de contracte era a la vegada precisa i indeterminada. En principi, durava fins que es moria per vellesa la rabassa o cep, però a la pràctica, tant a l'amo com al parcer els interessava que la producció de raïm no s'aturés, i el que es feia era substituir les plantes

que s'anaven morint per altres de noves. S'emprava la tècnica dels "colgats" i dels "capficats".

Un exemple d'aquests tractes seria l'establiment que va fer de dues peces ermes l'agost de 1727 l'amo del mas Oliveres de Cantacorbs als germans Vicenç i Jacint Grau, uns cabalers sense terra del mas Grau del Sebastià. L'establiment es va fer davant del notari Hermenter Font de Cardona i consta d'una sèrie de clàusules que defineixen amb detall les característiques de la cessió. Entre els diversos apartats són de destacar els següents:

(...) ab pacte que vosaltres dits Germans Grau dins lo termini de sinch anys tingau obligació de tenir plantadas ditas dos pessas de terra de vinya espessa de seps bons y de bona calitat, y en cas que dins dit termini no las planteu, o las planteu y despues de plantadas les deixeu perdrer y aquellas arribian a planta perduda o morta, en tal cas tornian ditas dos pessas de terra a dita casa de Oliveras (...) ab pacte que que vosaltres dits Germans Grau y los vostres durant la present concessió hajau de donar tots anys, duran dits seps y mentres aquells donaran fruyt, pagat l o delme y la primícia, la quinta part del blat y llegums se culliran en dita terra, y de la varema de quatre en quatre cargassos y mitja, una, tenint obligació de aportar las ditas parts en dita casa Oliveras a vostres propis gastos (...) en cas que en las tinas y celler de dita casa Oliveras hi haja lloch, tingau obligació de donarvos lloch y puesto per posar la varema y ví resultara de ditas dos pessas de terra (...) ab pacte que que les herbas y pasturas quedan enterament per mí dit Fermí Vilalta, tenint obligació de guardar que los bestiaris no entren en ditas pessas en lo temps acostumat y de aumitats per no ocasionar dany (...) ab pacte que vosaltres dits Germans tingau facultat de tallar la brossa de dita heretat de Oliveras a vint passas alrededor de ditas dos pessas, y tallada dita brossa sia y quedia a utilitat de vosaltres (...) que vosaltres dits Germans Grau pugau fer pasturar las herbas de dita heretat per lo parell llaurara ditas terras, al temps llauraran las mateixas (...) ab pacte que si plantadas ditas pessas vosaltres dits Germans Grau volguessen desfervos o vendrerlas hajau de concedir la prelació y fadiga al possessor de dita casa de Oliveras, aixís que donantne tant preu com altre persona se la pugua aturar y retenir ...

Aquesta modalitat de contracte va durar segles, però a finals del segle XIX va entrar en crisi. Les causes va ser l'augment de les despeses de producció a causa de l'aparició de malalties que requerien tractaments químics i el descens del preu de vi quan França va recuperar la producció després de patir la fil·loxera. Amb aquestes va arribar aquí la plaga i totes les vinyes es van morir.

Però la solució ja es coneixia i ben aviat la major part de les vinyes es van replantar amb peus americans, que resistien la malura, empeltats amb les varietats del país. En una casa de Fals s'ha conservat un catàleg de 1892 de l'empresa Antonio Delmas, de Montmelò i Parets. L'empresa oferia enviar a qualsevol lloc del país, via ferrocarril, un ampli ventall de varietats de ceps, tant de peus americans com de ceps ja injertats. La seva oferta d'americans comprenia 22 menes diferents, amb predomini dels gèneres cordifolia, riparia i rupestris. D'empeltats amb varietats estrangeres n'oferia 68,

procedents de tot el món, mentre l'oferta de varietats del país era de 132. Actualment la biodiversitat de les plantes de la vinya s'ha reduït dràsticament i s'ha perdut la mena de la majoria de les antigues varietats de raïm, que tenien noms tan suggerents com els que segueixen: afarta pobres, botó de gall, queixal de llop, caganer, confitura, cruixent, cuasec, esquinça robes, escanya cans, fumet, garrut, mallorquí, mamella de monja, monastrell, pansa rodona, ribot, terrasenc, tremaventre, valencià, ximoll, etc.

La relació entre els amos de les terres i els parcers va donar un tomb amb l'aparició de la fil-loxera. En matar totes les vinyes velles, els antics contractes de rabassa van quedar anul·lats i els amos van quedar amb les mans lliures per proposar un nou tipus de tracte. El rabassaire passava a ser un arrendador o llogater de la terra, mentre que el temps de la cessió ja no es condicionava a la vida de la rabassa, sinó que es limitava a una durada concreta.

Com que la major part dels habitants del Raval i del Torrent de Cantacorbs eren parcers de la finca del Soler de la Plana, moltes cases conserven els contractes que van signar els seus avantpassats a començament de segle.

El procurador del senyor Ramon Soler de la Plana i Noguera, veí de Palma de Mallorca, va signar tal quantitat de contractes que en va fer imprimir un model, deixant uns espais en blanc per posar-hi el nom del parcer i la descripció de les vinyes.

Serveix d'exemple el contracte d'arrendament d'una vinya de tres quarteres, coneguda com la Vinya d'Oliveres, a Joan Fosas Planas, de ca la Filomena. La data del document és 15 de desembre de 1901. Els apartats més significatius són els següents:

(...) La duración ó plazo de esta arrendamiento será de sesenta años á contar desde este día; de manera que una vez transcurrido dicho término, ó antes si muriesen la mitad de las cepas, volverá la tierra descrita á poder del arrendador (...) Será obligación del arrendatario, plantar las cepas americanas á sus costas, todo lo que no deje para sembradío, corriendo de su cuenta el pago de las estacas y barbados que se empleen; y lo que sea terreno demasiado áspero, podrá plantarlo de almendros (...) Deberá el arrendatario cultivar la tierra y hacer todos los trabajos á uso y costumbre de buen labrador, á su debido tiempo y al estilo de este país, haciendo y conservando las zanjias de desagüe, vulgo, rasas, en los puntos que el dueño y sus encargados designen (...) También deberá dejar y construir caminos por los cuales puedan discurrir el arrendador y el arrendatario, para el tránsito de personas, caballerías y ganados dedicados a la explotación de las heredades de dicho dueño. La construcción de dichos caminos deberá tener lugar en el acto del arranque ó replanteo de la finca y solo para el tránsito de caballerías, con exclusión de carretera alguna (...) El arrendatario no podrá proceder á la vendimia de la viña, hasta tanto que el arrendador o sus encargados hayan dado permiso para ello, y tengan los lagares abiertos para la recepción de la cuarta parte de uvas correspondiente al dueño arrendador ...

La baixada continuada dels preus i els nous contractes van incrementar la conflictivitat social a pagès, perquè els rabassaires no estaven conformes amb les parts que havien de donar als propietaris. El conflicte d'interessos va

passar per diferents fases i va acabar sent un dels temes que es van discutir a trets durant la Guerra Civil.

Després de la guerra, els parcers van seguir treballant les vinyes i pagant les parts habituals. La vinya era el conreu predominant de la contrada i la font d'ingressos de la majoria de famílies. Hem recopilat algunes dades de la producció de vi al municipi. Són declaracions que feien els mateixos productors a l'ajuntament i les xifres s'han de mirar amb certa prevenció, perquè és probable que els pagesos no ho declarassin tot.

Les dades següents corresponen a la producció conjunta dels nuclis de Fonollosa, Fals i Camps:

(1947) 115.890 litres
(1948) 221.670 litres
(1949) 152.420 litres
(1950) 116.120 litres
(1953) 137.200 litres

De les 135 declaracions de 1948, 67 són pagesos de Fals, amb una producció total de 144.050 litres de vi, la qual cosa representa el 65% de la producció global del municipi. Els masos que van declarar haver arreplegat més vi van ser: Massana (8.000 l.), Torreblanca (4.800 l.), Grauet (4.000 l.), Serra (3.600 l.) i la Torre (3.600 l.), mentre que dels parcers, aquells que més en van collir van ser: Jep Gran (3.600 l.), Tico Vell (3.600 l.), Regaret (3.000 l.), Mallencosa (3.000 l.), Cabot (3.000 l.), Colom (3.000 l.), i Cinto (3.000 l.).

També el 1948 es va fer una relació del nombre de ceps que menava cada pagès. La llista l'encapçala Ramon Fosas Prat, de ca la Filomena, amb 35.000 ceps, seguit de Domingo Massana Closa, de la masoveria del mas Massana, i Ramon Calvet Morera, de cal Jep Gran, amb 30.000 ceps cadascun.

A tot això hi caldria afegir les vinyes que molts pagesos de Fals menaven en el territori de Rajadell, especialment al masos Dalmau i Miralles.

Pàmpols (relleu)

A partir dels anys 60 l'evolució dels preus va provocar que progressivament se substituís la vinya pel sembrat, molt més rendible des del punt de vista econòmic. A la dècada dels 70 la majoria de ceps ja havien estat arrencats.

El 1996 l'empresa Pinsos Baucells S.A. va comprar l'heretat Jaumeandreu i uns anys després va decidir dedicar-se a la producció de vi de qualitat. Van fer importants intervencions sobre la finca i van acabar plantant unes 60 hectàrees de vinya, de les varietats merlot, cabernet sauvignon, sauvignon blanc, picapoll i shirah. Han edificat un celler, equipat amb la maquinària més moderna, i des de fa un temps posen en ampolla i comercialitzen els seus propis vins, sota la denominació d'origen "Pla de Bages".